

Agnieszka Ostalecka

Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu

ZABURZENIA NA RYNKACH FINANSOWYCH A POTRZEBA ISTNIENIA SIECI BEZPIECZEŃSTWA FINANSOWEGO

Streszczenie: Celem artykułu jest prezentacja korzyści i kosztów istnienia sieci bezpieczeństwa finansowego. Głównymi przesłankami tworzenia i utrzymywania sieci bezpieczeństwa finansowego są: znaczenie stabilności finansowej i potrzeba jej zapewnienia, ryzyko destabilizacji banków w przypadku braku mechanizmów regulujących, istnienie ryzyka systemowego, potrzeba ograniczania niedoskonałości rynku (w tym asymetrii informacji), a także znaczenie systemu bankowego dla gospodarki. Jednakże pomimo licznych argumentów przemawiających za tworzeniem sieci bezpieczeństwa finansowego, należy pamiętać, że jej istnienie generuje zarówno bezpośrednie koszty związane z jej funkcjonowaniem, jak i koszty tworzenia pokusy nadużycia oraz osłabiania dyscypliny rynkowej.

Słowa kluczowe: sieć bezpieczeństwa finansowego, system gwarantowania depozytów, nadzór bankowy, pożyczkodawca ostatniej instancji

1. Wstęp

Zaburzenia na międzynarodowych rynkach finansowych, których natężenie możemy ostatnio obserwować, powodują znaczny wzrost zainteresowania kwestią stabilności systemu finansowego. Stabilność finansowa, rozumiana jako stabilność systemu finansowego, jest niezbędna do efektywnego funkcjonowania systemu finansowego i właściwego pełnienia przez niego swych funkcji, a także szerzej – do prawidłowego funkcjonowania całej gospodarki. System finansowy jest bowiem sercem gospodarki i wszelkie zaburzenia, jakie się w nim pojawiają, przekładają się poza sferą finansową także na sferę realną, paraliżując jej funkcjonowanie m.in. przez odcięcie od źródeł finansowania.

Aby zapobiegać pojawieniu się zaburzeń systemu finansowego, a w razie ich wystąpienia zmniejszać skalę negatywnych skutków i zasięgu ich oddziaływania, w każdym niemal kraju tworzona jest sieć bezpieczeństwa finansowego (*financial safety net*). Celem niniejszego opracowania jest odpowiedź na pytanie, jakie są przesłanki tworzenia sieci bezpieczeństwa finansowego i jakie są zagrożenia związane z jej istnieniem.

2. Istota i struktura sieci bezpieczeństwa finansowego

Nie ma jednej powszechnie akceptowanej definicji sieci bezpieczeństwa finansowego ani jednolitości co do precyzyjnego określenia jej struktury. W odniesieniu do zadań, jakie sieć bezpieczeństwa finansowego ma do spełnienia, definiowana jest ona jako zespół rozwiązań instytucjonalnych i regulacyjnych, mających na celu ochronę systemu finansowego przed destabilizacją [17, s. 67; 15, s. 4]. Inna, szersza definicja, zaproponowana przez M. Iwanicz-Drozdowską, przyjmuje, że sieć bezpieczeństwa to ogół regulacji prawnych oraz samoregulacji mających na celu zapewnienie stabilności finansowej oraz ochronę interesów uczestników rynku korzystających z usług banków, a także ogół instytucji odpowiadających za kontrolę przestrzegania tych regulacji i samoregulacji [11, s. 23].

W większości krajów sieć bezpieczeństwa finansowego tworzą [18, s. 6]:

- bank centralny – w funkcji pożyczkodawcy ostatniej instancji,
- instytucja nadzoru nad sektorem bankowym,
- systemy gwarantowania depozytów.

Ważnym ogniwem jest również rząd, ponieważ to on jest dysponentem publicznych funduszy w przypadku potrzeby nadzwyczajnego wsparcia finansowego. Zazwyczaj jednak zaangażowanie rządu nie przybiera postaci sformalizowanej.

Realizacja przez bank centralny funkcji pożyczkodawcy ostatniej (*lender of last resort* – LoLR) instancji powinna spełniać 3 podstawowe cele [7, s. 27]:

- ochronę sprawności działania systemu płatniczego,
- unikanie runu na banki, który przenosząc się z banku na bank, przyczynia się do wywołania systemowego kryzysu bankowego,
- zapobieganie utracie płynności banków, która może prowadzić do ich niewypłacalności.

Ogólnie przyjmuje się zasadę, że pomoc finansowa banku centralnego powinna być kierowana do banków mających problemy płynnościowe, ale wypłacalnych. Do reguł udzielania finansowego wsparcia przez bank centralny dla niepłynnych banków stosowana jest często strategia konstruktywnej niejednoznaczności (*constructive ambiguity*), zgodnie z którą otrzymanie finansowej pomocy banku centralnego nigdy nie jest pewne, co ma zmuszać banki do ostrożniejszego działania, gdyż nie mogą one stale liczyć na pomoc banku centralnego w razie wystąpienia poważnych kłopotów [14, s. 13]. Bank centralny nie jest więc zobowiązany do udzielenia finansowego wsparcia potrzebującym bankom, a decyzja w tej sprawie jest oparta na ocenie jej wpływu na stabilność systemu finansowego.

Drugim z wymienionych elementów składowych sieci bezpieczeństwa finansowego jest nadzór bankowy. Jego działalność, w aspekcie działalności zarówno regulacyjnej, jak i kontrolnej, jest ukierunkowana na ograniczanie ryzyka podejmowanego przez banki w trakcie swojej działalności. Pełni on więc funkcję zapobiegania pojawianiu się zaburzeń systemu bankowego, w tym kryzysów bankowych.

Trzecim elementem sieci bezpieczeństwa finansowego jest system gwarantowania depozytów. Pomimo różnic w konstrukcji i szczegółowych rozwiązaniach systemów gwarantowania depozytów w poszczególnych krajach, założeniem istnienia systemu jest ochrona deponentów i tym samym utrzymywanie zaufania do systemu bankowego. Ta funkcja systemu gwarantowania depozytów nabiera szczególnego znaczenia w sytuacji występowania zaburzeń w systemie finansowym, w szczególności kryzysu bankowego, gdyż dzięki świadomości deponentów zwrotu posiadanych środków udaje się zmniejszyć bądź nawet powstrzymać zjawisko paniki bankowej. To, w jakim stopniu udaje się powstrzymać zjawisko masowego runu na banki, zależy w dużym stopniu od obowiązujących limitów gwarancyjnych oraz wiarygodności systemu gwarantowania depozytów [13, s. 33].

Termin sieć bezpieczeństwa finansowego (*financial safety net*) obejmuje zatem swoim zakresem różne instytucje, zasady i procedury, których celem jest zapewnienie (albo przynajmniej zwiększenie) bezpieczeństwa systemu finansowego. Konkretnie celem działalności instytucji wchodzących w skład sieci bezpieczeństwa finansowego są z jednej strony działania profilaktyczne, polegające na zmniejszeniu ryzyka i rozmiarów potencjalnych zaburzeń w systemie finansowym (przede wszystkim kryzysów bankowych), a z drugiej – w sytuacji ich wystąpienia – ograniczaniu ich rozmiarów i skutków.

Ta ochrona stabilności systemu finansowego jest zadaniem bardzo złożonym i wykraczającym poza możliwości jednej instytucji. Dlatego też, aby wspomóc to zadanie, przyczyniając się tym samym do obniżenia ryzyka wystąpienia kryzysu finansowego, a w sytuacji jego wystąpienia do ograniczenia jego kosztów, w poszczególnych krajach tworzona jest sieć bezpieczeństwa finansowego (*financial safety net*). Warto jednak zastanowić się nad korzyściami i kosztami istnienia sieci bezpieczeństwa.

3. Przesłanki tworzenia sieci bezpieczeństwa finansowego

Do najważniejszych przesłanek tworzenia sieci bezpieczeństwa finansowego zalicza się:

- znaczenie stabilności finansowej dla rynków finansowych i konieczność jej ochrony;
- szczególną skłonność banków do destabilizacji w przypadku braku mechanizmów regulujących;
- zagrożenie ryzykiem systemowym, prowadzącym do rozprzestrzeniania się zaburzeń w systemie finansowym i poza nim;
- znaczenie zaufania dla działalności instytucji bankowych i potrzebę jego zapewnienia;
- potrzebę ograniczenia niedoskonałości rynku, wynikającej m.in. z asymetrii informacji;

- znaczenie systemu bankowego dla gospodarki (m.in. konieczność zapewnienia sprawnego systemu rozliczeń, dostarczanie kapitału do rozwoju przedsiębiorstw).

Stabilność finansowa stanowi fundamentalny warunek rozwoju każdego kraju. W najprostszym ujęciu [19, s. 19-21] rozumiana jako brak występowania kryzysów finansowych [9, s. 1] leży w interesie wszystkich uczestników życia gospodarczego i należy ją traktować jako dobro publiczne. Rynek finansowy może bowiem funkcjonować efektywnie tylko wtedy, gdy jest stabilny. Stabilność tworzy zatem sprzyjające środowisko dla inwestorów, wymusza efektywność działania pośredników finansowych, a także umożliwia wzrost gospodarczy, powodując lepszą alokację zasobów oraz stwarzając lepsze warunki do prowadzenia polityki makroekonomicznej.

Jednakże mechanizmy rynkowe nie zawsze są w stanie zapewnić stabilność systemów finansowych. Szczególny charakter instytucji finansowych, a zwłaszcza banków, powoduje bowiem, że są one narażone na ryzyko destabilizacji, które wynika m.in. [18, s. 7]:

- ze specyficznej struktury terminowej bilansów banków (krótkoterminowe i płatne na żądanie pasywa, a długoterminowe i płatne z terminem zapadalności aktywa);
- z niewielkiego, w porównaniu do przedsiębiorstw przemysłowych i handlowych, udziału kapitału własnego w bilansie banków, w efekcie czego każda strata instytucji finansowej ma istotny wpływ na jej wypłacalność;
- z tego, że stabilność instytucji finansowych zależy od zaufania, jakim darzą je deponenci, rynki finansowe i instytucje, które są źródłem ich finansowania;
- z tego, że informacja na temat kondycji finansowej banku i innych instytucji finansowych ma charakter niepełny, ponieważ zmiana w poszczególnych pozycjach bilansu może nastąpić bardzo szybko, natomiast bilanse publikowane są z opóźnieniem. Decyzje podejmowane są w środowisku asymetrii informacji, co może generować zachowania nieracjonalne.

Ponadto, jak wskazuje G.G. Kaufman [12], upadłość banku wywołuje bardziej poważne w skutkach konsekwencje dla systemu finansowego i całej gospodarki niż upadłość innej instytucji finansowej, głównie ze względu na możliwość wystąpienia ryzyka systemowego (*systemic risk*). Najogólniej rzecz ujmując, ryzyko systemowe występujące na rynku bankowym polega na rozprzestrzenianiu się niestabilności finansowej, tj. przenoszeniu się problemów finansowych jednych banków na inne instytucje, cały sektor czy nawet inne kraje, zakłócając prawidłowe funkcjonowanie rynków finansowych. W konsekwencji więc, to rozprzestrzenianie się niestabilności i kryzysów finansowych może dotknąć także zdrowe i prawidłowo zarządzane banki.

W literaturze można się spotkać z ujęciem ryzyka systemowego na cztery różne sposoby. Według J. Dowa [6, s. 1-24] występują bowiem cztery różne jego formy. Pierwsza z nich to efekt zarażania (*contagion*), gdy problemy pojedynczego banku niosą za sobą zmianę oczekiwań i wzrost niepewności, generując tym samym zjawie-

ska paniki bankowej i runu na wypłacalne banki. Druga forma ryzyka systemowego to przenoszenie się niestabilności finansowej przez bezpośrednie powiązania banków (*direct linkages*). Wtedy ekspozycja poprzez rynek pożyczek międzybankowych, depozytów i instrumentów pochodnych może powodować transmisję problemów jednego banku na inne, zdrowe banki. Wynika to z faktu istnienia silnych powiązań pomiędzy bankami, w tym głównie poprzez rynek międzybankowy, który jest jednym z ważniejszych kanałów rozprzestrzeniania się kryzysów finansowych, głównie za sprawą odcięcia od źródeł płynności. Inną formą ryzyka systemowego jest rozprzestrzenianie się zaburzeń w oparciu o teorię egzogenicznych cen (*exogenous prices*), co polega na tym, że problemy pojedynczego banku lub grupy banków mogą prowadzić do zmian cen aktywów, co może oddziaływać negatywnie na pozostałe, pierwotnie niezagrożone banki. Ostatnią wyróżnioną odmianą ryzyka systemowego są wspólne dla systemu bankowego szoki zewnętrzne (*common shocks*), w obliczu których znaczna część instytucji sektora bankowego może zostać osłabiona w sytuacji napotkania podobnego ryzyka (przykładem może być silna deprecjacja waluty i wynikające z niej problemy z obsługą kredytów walutowych) (por. [3, s. 9]).

Bez względu na formę ryzyko systemowe niesie poważne zagrożenie rozprzestrzeniania się problemów pojedynczych banków na cały system bankowy, a jak ukazuje obecny kryzys, także poza system bankowy czy granice kraju. Pomimo różnorodnych odmian ryzyka systemowego i rozbieżności w jego definiowaniu, to właśnie ono jest uznawane za jeden z najważniejszych argumentów przemawiających za regulacją systemu bankowego. Warto przy tym podkreślić, że regulacje z przyczyn systemowych mają wtedy uzasadnienie, gdy społeczne koszty upadku instytucji finansowych przewyższają koszty prywatne (klientów, akcjonariuszy czy innych interesariuszy) [2, s. 17].

Zdolność i łatwość rozprzestrzeniania się problemów banków za pomocą efektu domina na inne instytucje są związane ze swoistą cechą banków będących instytucjami zaufania publicznego. Fakt ten powoduje, iż w przypadku braku sprawnie działającej sieci nawet pogłoska dotycząca problemów z płynnością czy wypłacalnością banków ma potencjalną zdolność przerwania się w samospełniającą się przepowiednię (*self-fulfilling prophecy*) prowadzącą do wybuchu pełnoobjawowego kryzysu finansowego. Zaufanie w działalności banków jest bowiem kwestią warunkującą ich przetrwanie, gdyż od zaufania właśnie zależą możliwości ich finansowania, a zatem kontynuowania przez nie działalności. Utrata zaufania do systemu bankowego, często pociągająca za sobą zjawiska paniki bankowej, polegające na masowym wycofywaniu depozytów, zagraża bezpośrednio płynności finansowej, a także – wobec spowodowanej nią konieczności wyprzedzaży aktywów – wypłacalności. Warto przy tym podkreślić, że chodzi o utratę zaufania nie tylko klientów banku, lecz także innych banków, co utrudnia lub czasami wręcz uniemożliwia uzupełnianie płynności na rynku międzybankowym.

Kolejną przesłanką funkcjonowania sieci bezpieczeństwa finansowego we współczesnych systemach finansowych są niedoskonałości rynku finansowego. Wy-

stępowanie ryzyka systemowego jest tylko jednym z przykładów niedoskonałości rynku finansowego. Innym przykładem jest występowanie na tym rynku dużego stopnia asymetrii informacji. Pomimo tego, że teoretycznie mechanizmy rynkowe są najlepszym gwarantem racjonalności i efektywności działających na rynku podmiotów, istnienie niedoskonałości rynku, w tym występowanie asymetrii informacji, sprawia, że dyscyplina rynkowa nie wystarcza, aby rynek działał efektywnie.

I choć zjawisko asymetrii informacji obserwowane jest także poza rynkiem bankowym, to jednak ze względu na specyfikę działalności banków jest ono na tym rynku szczególnie niebezpieczne. Nierówność dostępu do wiedzy i brak pełnej informacji dotyczą tutaj obu stron uczestniczących w wymianie na rynku bankowym – ani bank nie posiada pełnej wiedzy o swoim kredytobiorcy, ani podmiot deponujący swoje środki w banku nie jest w stanie ocenić właściwie kondycji banku i oszacować ryzyka związanego ze swoją lokatą. I chociaż zjawisko asymetrii informacji występuje na wielu rynkach, to jednak w przypadku instytucji finansowych, takich jak banki, może ono być szczególnie niebezpieczne. Wynika to z charakterystycznych cech banków jako instytucji szczególnie wrażliwych na utratę zaufania, która z kolei może przełożyć się na problemy z zachowaniem płynności finansowej [16, s. 21].

System finansowy wymaga interwencji w mechanizm rynkowy z kilku co najmniej dodatkowych powodów. Po pierwsze, rynek finansowy ma decydujące znaczenie dla funkcjonowania systemu płatniczego kraju, a wszelkie zaburzenia w tym systemie wywołują poważne skutki dla gospodarki, prowadząc do powstawania zatorów płatniczych. Ponadto, w niektórych systemach finansowych (opartych na systemie bankowym) banki są podstawowymi dostawcami kapitału, w związku z czym występowanie zaburzeń w systemie bankowym (np. kryzysów bankowych) oznacza często drastyczne zmniejszenie podaży kredytu, odcinając wiele podmiotów od źródeł finansowania i zmuszając je do ponoszenia kosztów poszukiwania alternatywnych źródeł finansowania bądź zaniechania inwestycji. Dlatego też kryzysom finansowym, zwłaszcza ze współtowarzyszącym kryzysem płynności, często towarzyszy załamanie na rynku kredytów (*credit crunch*), co zazwyczaj prowadzi do znacznego spadku aktywności gospodarczej.

W związku z tym pojawia się konieczność ingerencji w mechanizmy rynkowe, mającej na celu zmniejszenie naturalnie występującego ryzyka destabilizacji systemów bankowych. Wynika to z tego, że pojawienie się zaburzeń w funkcjonowaniu systemu finansowego, przybierających często postać kryzysów finansowych, niesie za sobą bardzo poważne konsekwencje zaburzające funkcjonowanie nie tylko całego systemu finansowego, ale także sfery realnej¹. Ogrom kosztów związanych z wystąpieniem kryzysu oraz innych bardzo dotkliwych dla gospodarki skutków powoduje podejmowanie różnorodnych inicjatyw służących wspieraniu stabilności systemu finansowego. Właściwie skonstruowana i efektywnie działająca sieć bezpieczeństwa finansowego jest zatem niezbędna w zmniejszeniu ryzyka wybuchu kryzysu finansowego.

¹ Więcej o konsekwencjach wybuchu kryzysu finansowego w [10].

4. Koszty istnienia sieci bezpieczeństwa finansowego

Istnieje wiele przesłanek uzasadniających funkcjonowanie sieci bezpieczeństwa finansowego, sprowadzających się przede wszystkim do zwiększenia stabilności systemu finansowego, a przez to zmniejszenia ryzyka występowania w nim różnorodnych zaburzeń, w tym kryzysu finansowego. Związane są one z funkcjami, jakie ma do spełniania sieć, polegającymi na zapobieganiu kryzysom finansowym i zarządzaniu nimi. Jednakże trzeba pamiętać, że stworzenie i utrzymanie sprawnie funkcjonującej sieci wymaga ponoszenia związanych z tym szeroko rozumianych kosztów, do których zalicza się przede wszystkim [20, s. 45]:

- bezpośrednie koszty finansowe związane z funkcjonowaniem sieci,
- niemierzalne koszty kreowania pokusy nadużycia i osłabienia dyscypliny rynkowej,
- koszty związane z ograniczeniem efektywności systemu w przypadku jego przeregulowania.

Przed wszystkim trzeba pamiętać o tym, że stworzenie sieci bezpieczeństwa, której celem jest zapewnienie stabilności, a więc m.in. ochrona klientów instytucji bankowych przed stratami w przypadku ich niewypłacalności, powoduje *de facto* poniesienie kosztów stworzenia takiej ochrony, w szczególności w przypadku wspomaganie finansowego banków. Różne formy finansowego wsparcia banków, które znalazły się w trudnej sytuacji finansowej na skutek wystąpienia zaburzeń, są przecież udzielane ze środków publicznych, co powoduje ponoszenie kosztów takiej pomocy przez wszystkich podatników.

Jednakże pomimo skali kosztów ponoszonych podczas interwencji w działalność banków dotkniętych kryzysem, wskazuje się, że skala korzyści wynikająca z podjęcia takich działań jest również bardzo duża. Głównymi korzyściami z przeprowadzanych interwencji są: stabilizacja sytuacji w systemie bankowym, ograniczenie paniki bankowej i uspokojenie nastrojów, a także uzdrowienie kondycji finansowej systemu bankowego. Szczegółowa analiza pozwala wyróżnić następujące korzyści [8, s. 7-8]:

- utrzymanie sprawności mechanizmu kredytowego; zaburzenia w funkcjonowaniu systemu bankowego przekładają się bowiem także na nieprawidłowości w funkcjonowaniu systemu kredytów, w tym zwłaszcza na rzetelność oceny zdolności kredytowej kredytobiorców, właściwą alokację kredytu czy ich dywersyfikację, co z kolei powoduje pojawienie się nieprawidłowości w całym systemie bankowym;
- utrzymanie integralności systemu płatniczego; pojawienie się kryzysu bankowego powoduje bardzo poważne zaburzenia systemu płatniczego;
- utrzymanie ogólnej stabilności finansowej; pojawiająca się na skutek kryzysu duża niepewność powoduje wzrost ryzyka kraju, co przekłada się na wzrost kosztu kredytu dla kredytobiorców, spadek cen aktywów, a także przenoszenie się niestabilności poza system bankowy;

- utrzymanie stabilności ekonomicznej; negatywnym następstwem pojawienia się kryzysu bankowego są często załamanie na rynku kredytów i trudności z ich uzyskaniem, wysokie koszty kredytów, spadek cen aktywów czy problemy płynnościowe, co przyczynia się do spadku aktywności gospodarczej o charakterze recesyjnym;
- promowanie efektywnej struktury systemu bankowego; podjęcie działań interwencyjnych wiąże się zazwyczaj z optymalizacją struktury systemu bankowego poprzez wykluczenie mało efektywnych podmiotów z rynku.

Poza interwencjami w działalność banków w trakcie kryzysu finansowego również utrzymanie sieci bezpieczeństwa finansowego w pełnej gotowości do pełnienia swych funkcji prewencyjnych w okresach względnej stabilności wiąże się z koniecznością ponoszenia kosztów jej funkcjonowania (jak choćby kosztów administracyjnych czy kosztów sprawowania nadzoru). Jedynie działalność instytucji gwarantowania depozytów jest często finansowana ze środków prywatnych, tj. składek wnoszonych przez banki objęte systemem. Rozwiązanie to ogranicza problem określany w literaturze jako „jazda na gapę” (*free riders*), polegający na tym, że podmioty czerpią korzyści z systemu zabezpieczającego, same jednak nie ponosząc przy tym żadnych kosztów związanych z jego funkcjonowaniem.

Bezpośrednie koszty finansowe ponoszą dodatkowo same podmioty objęte systemem regulacji i nadzoru, gdyż nakłada się na nie obowiązek generowania i dostarczania z określoną częstotliwością sprawozdań finansowych czy innych danych finansowych na potrzeby sprawowania nadzoru nad ich działalnością.

Poza kosztami związanymi z funkcjonowaniem sieci i pełnieniem przez nią swych dwóch podstawowych funkcji, tj. zapobiegania kryzysowi i zarządzania nim, świadomość istnienia sieci bezpieczeństwa finansowego może generować dodatkowe koszty ekonomiczne związane z kreowaniem pokusy nadużycia i osłabieniem dyscypliny rynkowej.

Istnienie sieci bezpieczeństwa finansowego, a także doświadczenia z przeszłości dotyczące wspomaganie finansowego banków znajdujących się w trudnej sytuacji finansowej powodują osłabienie dyscypliny rynkowej. Dyscyplina rynkowa odgrywa dużą rolę w zapewnianiu stabilności finansowej. Stwarza bowiem silne bodźce dla banków do prowadzenia działalności w sposób bezpieczny, solidny i bardziej efektywny, włączając w to bodźce do utrzymywania silnej bazy kapitałowej, będącej w stanie pokryć ewentualne przyszłe straty powstałe w wyniku podejmowania ryzyka w trakcie prowadzenia działalności [1, s. 1]. A. Crockett [4, s. 1-2] definiuje dyscyplinę rynkową jako wewnętrzne i zewnętrzne mechanizmy zarządzania w gospodarce wolnorynkowej wobec braku bezpośredniej interwencji rządu. Według niego, aby dyscyplina rynkowa skutecznie wpływała na stabilność rynków finansowych, muszą być spełnione następujące warunki:

- uczestnicy rynku finansowego muszą posiadać wystarczające informacje, aby dokonać właściwej oceny sytuacji;
- uczestnicy muszą potrafić odpowiednio przetwarzać zdobyte informacje;

- muszą być zapewnione odpowiednie bodźce i właściwe mechanizmy do przestrzegania dyscypliny rynkowej.
- Pokusa nadużycia (*moral hazard*) natomiast to zachowania polegające na wzroście skłonności do podejmowania nadmiernego ryzyka przez podmioty korzystające bezpośrednio lub pośrednio z przeprowadzanych działań interwencyjnych. Wyróżnia się przy tym 2 rodzaje zachowań *moral hazard* [8, s. 9]:
- *moral hazard* krótkookresowy, który występuje w okresie kryzysu, zachęcając podmioty będące przedmiotem interwencji do podejmowania nadmiernego ryzyka w swojej działalności;
- *moral hazard* długookresowy – dotyczy sytuacji, kiedy takie zachowania występują w okresie pokryzysowym i wynikają ze świadomości podmiotów działających w systemie bankowym podejmowania interwencji przez władze w sytuacji pojawienia się kryzysu; taka świadomość zachęca niektóre podmioty do podejmowania nadmiernego ryzyka w swojej działalności w nadziei na pomoc państwa w sytuacji zagrożenia.

Doświadczenia i obserwacje dotyczące występowania kryzysów na międzynarodowych rynkach finansowych i związanego z nimi udzielania pomocy bankom dotkniętym kryzysem powodują, że uczestnicy rynku zaczynają działać w warunkach rozluźnionej dyscypliny rynkowej, potęgowanej przez występujące zjawisko *moral hazard*. Podłożem do „rozprzestrzeniania” się moralnego hazardu było właśnie rozpowszechnione przekonanie o pomocy państwa w sytuacji przeżywania problemów finansowych przez banki. Przekonanie to przybierało na sile wraz z każdą kolejną sytuacją pomocy banku centralnego bankom, które utraciły płynność, a w przypadku niektórych kryzysów – nawet wypłacalność.

Poza opisanymi kosztami finansowymi funkcjonowania sieci oraz kosztami kreowania pokusy nadużycia i osłabienia dyscypliny rynkowej, możliwe jest wystąpienie kosztu ograniczenia efektywności systemu finansowego w przypadku jego przeregulowania. Jak wskazuje O. Szczepańska [20, s. 47], nadmiar protekcji i regulacji w stosunku do instytucji finansowych powoduje, że stają się one nieefektywne, a koszty w postaci utraconych możliwości ponosi cała gospodarka.

5. Podsumowanie

Rozważając korzyści i koszty związane z funkcjonowaniem sieci, należy pamiętać, że choć z jej funkcjonowaniem wiążą się określone koszty, to jest to cena, jaką płacimy za zwiększenie stabilności finansowej i zmniejszenie ryzyka wybuchu kryzysu finansowego lub w przypadku jego wybuchu – zmniejszenie skali jego negatywnych następstw. A biorąc pod uwagę to, jak bardzo dotkliwe i dalekosiężne skutki powoduje wystąpienie kryzysu finansowego, wydaje się, że jest to cena akceptowalna. Skutki kryzysu to przecież nie tylko straty dla akcjonariuszy i klientów banku, jego wystąpienie bowiem często zakłóca lub wręcz paraliżuje sprawne funkcjonowanie systemu finansowego, a zatem i całej gospodarki, a powodując znaczące kurczenie

podażą kredytu – prowadzi do obniżenia aktywności gospodarczej i wystąpienia zjawisk recesyjnych. Co więcej, brak działań ukierunkowanych na zarządzanie kryzysem finansowym, podejmowanych w ramach sieci bezpieczeństwa finansowego, uniemożliwia lub co najmniej znacznie opóźnia powrót gospodarki na ścieżkę wzrostu gospodarczego.

W związku z tym bardziej zasadne staje się pytanie nie czy, ale jak tworzyć sieć bezpieczeństwa. Konstrukcja sprawnie działającej sieci bezpieczeństwa finansowego i zarządzanie nią to kwestie bardzo złożone ze względu na konflikt podstawowych celów działalności, tj. ochrony klientów banków i ograniczania bodźców do podejmowania nadmiernego ryzyka w działalności bankowej [5, s. 2]. Dlatego też kluczową kwestią jest taka konstrukcja sieci, która zapewni odpowiedni poziom bezpieczeństwa w systemie bankowym, nie zaburzając jednocześnie zbyt mocno dyscypliny rynkowej, czyli znalezienie odpowiedniej proporcji między mechanizmami rynkowymi a protekcjonizmem.

Literatura

- [1] Basel Committee on Banking Supervision, *Working Paper on Pillar 3 – Market Discipline*, 2001.
- [2] Borys G., *Dyskusja wokół regulacji i nadzoru nad sektorem finansowym*, [w:] *Rynek finansowy. Szanse i zagrożenia rozwoju*, red. P. Karpuś, J. Węclawski, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2005.
- [3] Cifuentes R., *Banking concentration: Implications for systemic risk and safety net design*, „Central Bank of Chile Working Papers” no. 231, 2003.
- [4] Crockett A., *Market Discipline and Financial Stability*, Speech by Andrew Crockett, General Manager of the Bank for International Settlements and Chairman of the Financial Stability Forum, at the Banks and systemic risk conference, Bank of England, London, 23-25 May 2001.
- [5] Demirgüç-Kunt A., Huizinga H., *Market discipline and financial safety net design*, „Policy Research Working Paper” no. 2183, World Bank 1999.
- [6] Dow J., *What is systemic risk? Moral hazard, initial shocks and propagation*, „Monetary and Economic Studies” 2000, 18 (2).
- [7] Folkerts-Landau D., Lindgren C.J., *Toward a framework for financial stability*, „World Economic and Financial Surveys”, IMF, Washington 1998.
- [8] Frydl E.J., Quintyn M., *The benefits and costs of intervening in banking crises*, „IMF Working Paper” 2000, WP/00/147.
- [9] Gjedrem S., *Mr Gjedrem focuses on the issue of financial stability: experiences and challenges*, The annual meeting of the Norwegian Savings Banks Association, Sandefjord, 21 October 1999.
- [10] Hoggarth G., Saporta V., *Costs of banking system instability: Some empirical evidence*, „Financial Stability Review”, June 2001, Bank of England.
- [11] Iwanicz-Drozdowska M., *Bezpieczeństwo rynku usług finansowych. Perspektywa Unii Europejskiej*, Szkoła Główna Handlowa w Warszawie – Oficyna Wydawnicza, Warszawa 2008.
- [12] Kaufman G.G., *Bank failures, systemic risk and bank regulation*, „The Cato Journal” 1996, vol. 16, no. 1.
- [13] Ostalecka A., *Kryzisy bankowe i metody ich przewycięzania*, Difin, Warszawa 2009.

- [14] Ostalecka A., *Sieć bezpieczeństwa finansowego w obliczu rosnącego zagrożenia utraty stabilności rynków finansowych*, [w:] *Rynek finansowy. Inspiracje z integracji europejskiej*, red. P. Karpuś, J. Węclawski, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii-Curie Skłodowskiej, Lublin 2008.
- [15] Pawłowicz L., Wierzbą R., *Integracja rynków finansowych w Unii Europejskiej od A do Z*, dodatek specjalny „Bank i Kredyt” 2007, nr 8-9.
- [16] Skrzypek S.S., *Aspekty instytucjonalne stabilności finansowej a wyzwania europejskie*, przemówienie na forum bankowym „Zmiany regulacyjne w bankowości europejskiej – skutki dla banków i gospodarki w Polsce”, 14 marca 2007.
- [17] Szczepańska O., *Podstawowe przesłanki, założenia i struktura sieci bezpieczeństwa finansowego w świetle teorii i doświadczeń międzynarodowych*, „Bezpieczny Bank” 2005, nr 1 (26).
- [18] Szczepańska O., *Rola banku centralnego w sieci bezpieczeństwa finansowego*, „Bezpieczny Bank” 2007, nr 2-3/35, BFG, Warszawa 2007.
- [19] Szczepańska O., *Stabilność finansowa jako cel banku centralnego. Studium teoretyczno-porównawcze*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2008.
- [20] Szczepańska O., Sotomska-Krzysztofik P., Pawliszyn M., Pawlikowski A., *Instytucjonalne uwarunkowania stabilności finansowej na przykładzie wybranych krajów*, Materiały i Studia NBP nr 173, Warszawa 2004.

THE TURBULENCES IN FINANCIAL MARKETS VERSUS A NEED FOR FINANCIAL SAFETY NET EXISTENCE

Summary: The main aim of the article is to present the benefits and costs of financial safety net existence. The main arguments for creation and maintaining financial safety net are as follows: the importance of financial stability and a need for its protection, risk of banks' destabilization in case of lack of regulation mechanism, appearance of systemic risk, a need for limiting the market failures (like asymmetric information) and the importance of banking system in economy. In spite of many arguments for financial safety net, we can also indicate some arguments against it, like: direct costs connected with its existence and costs of moral hazard creation and weakening of market discipline.